

„O mie și una de lucruri...”

FAPTUL că specialiștii care se ocupă de cultivarea limbii repetă de atâta vreme că „ora doisprezece” și „doisprezece teme” sînt construcții incorecte, fără ca frecvența erorilor să scadă (dimpotrivă!), ne face să credem că tendința puternică, poate chiar de nestăvilit, este de a folosi numerele invariabil, distincția de gen dispărînd cel puțin la formele compuse (la cele simple nu pare să existe, deocamdată, riscul de a auzi „ora doi” și „doi fete”). Desigur, așa cum am mai arătat altă dată, situațiile exemplificate sînt diferite: doar în „doisprezece teme” e vorba de un acord propriu-zis (al unui numeral cu valoare adjectivală), „ora doisprezece” fiind o formulă tradițională, în care se păstrează, apozitional, forma numeralului din „douăsprezece ceasuri”. Tendința de simplificare și de regularizare e așadar mai puternică pentru „ora doisprezece”, dar este explicabilă și în celelalte cazuri (în fond, majoritatea numeralelor nu au distincție de gen).

Complexitatea limbii naturale se manifestă însă și prin existența multor tendințe de sens contrar: apărute fie din dorința vorbitorilor de a urma norma și acolo unde nu e cazul (fenomene de hipercorectitudine), fie prin acțiunea unor modele și asocieri diferite. De pildă, în cazul numeralelor, e surprinzător că între abaterile frecvente de la normă se numără nu numai apariția formei de masculin (*unu, doi, doisprezece...*) în locul celei feminine (*ună, două, douăsprezece...*), ci și substituirea inversă. E un fenomen care nu se lasă surprins în scris, pentru că în redactarea rapidă sau neglijentă numerele se scriu aproape întotdeauna cu cifre (care ascund flexiunea). Din atestările orale culese de ultima monitorizare lingvistică a posturilor de radio și televiziune, din martie 2008 (de găsit pe site-ul Consiliului Național al Audiovizualului: www.cna.ro), putem alege destule exemple elocvente: „douăzeci și una de grame” (Prima TV, 13.03.2008); „o sută optzeci și două de centimetri la Postăvarul” (Național TV, 16.03.2008); „la nivelul a patruzeci și una de procente” (Radio România Actualități = RRA, 5.03.2008); „cel de-al douăzeci și douălea meci” (N24, 1.03.2008); „nu una, ci două SMS-uri” (InfoPro, 7.03.2008); „suntem douăzeci și una de milioane” (TVR1, 14.03.2008). Evident, sînt și mai numeroase reducerile la forma invariabilă, masculină, la „numele” cifrei („locuitorii a doisprezece țări”, Radio Guerrilla, 7.03.2008; „acum doisprezece episoade, toată lumea vorbea...”, OTV, 4.03.2008; „s-a născut la orele doisprezece”, B1 TV, 5.03.2008; „până la ora doisprezece se lucrează...”, RRA, 7.03.2008, „după douăzeci și unu de zile”, Prima TV, 2.03; „treizeci și unu de sutimi”, RRA, 10.03.2008 etc.).

Examinînd exemplele de mai sus, constatăm că forma de feminin (*una, două*) se folosește în locul celei neutre sau masculine nu în situații de imediată vecinătate și acord

adjectival („două centimetri“!), ci la o anumită distanță, creată de obicei de bariera prepoziției *de*; singurul exemplu adjectival (*al douăzeci și douălea meci*) se poate explica prin dificultățile de flexiune ale numeralelor ordinale românești. În genere, erorile de tipul citat țin de neatenția uneori explicabilă într-o comunicare orală, dar și de acțiunea unor trăsături ale sistemului gramatical. Confuzia formelor e favorizată de faptul că pluralul substantivelor nu este transparent, lăsînd loc unei ambiguități a interpretării semantice. Identitatea de formă a desinenței de plural -e pentru substantive feminine și neutre și mai ales acordul identic al acestora (cu formele de feminin ale adjectivelor) permit alunecarea insesizabilă de la neutru la feminin. Existența pronomelor cu valoare „neutră” (mai exact generică, globală) – *o (am făcut-o, am spus-o), asta (Asta e! am spus asta), una (una ca asta!)* consolidează această legătură. Extinderea terminației de plural -uri, specifică neutrelor, la feminine (*treburi, măruri, vremuri, mătăsuri* etc.) indică aceeași afinitate între feminin și neutru. În plus, se știe că s-au produs în evoluția limbii, în adaptarea ca neutre sau ca feminine a unor neologisme, destule oscilații, confuzii, reinterpretări și specializări ale genurilor: *favor și favoare, onor și onoare, grup și grupă, program și programă* etc. Există substantive defective de singular la care pluralul e, de fapt, indecizabil – la fel de plauzibil ca feminin și ca neutru. Substantivul *aplauze* este înregistrat în DEX ca feminin, deși nu are singular. Avînd în vedere că etimonul său italianesc – *applauso* – e masculin, ca și sursa sa latină, substantivul poate fi considerat mai curînd un neutru cu pluralul în -e (precum *caiete, teatre* etc.) – așa cum apărea de altfel în dicționarele mai vechi și cum propune și noua ediție a DOOM.

Unul dintre exemplele de mai sus arată că forma de feminin a numeralului e folosită și pentru un masculin – *centimetri*. De fapt, unitățile de măsură *metru* și compusele sale (de la *milimetru* la *kilometru*) sînt atipice, ca masculine într-o serie de inanimate și abstracte pentru care în română se folosesc în genere neutru și femininul. În cazul dat, acordul straniu cu femininul e așadar provocat de semantică mai mult decît de formă.

Evident, multe dintre exemple sînt anacoluturi, fraze scăpate de sub control, dar direcția schimbării e semnificativă: „în una dintre cele mai costisitoare divorțuri.” (RRA, 18.III.2008), „una dintre capetele de afiș ale producției” (B1TV, 15.XI.2007). Cea mai răspîndită dintre formule, cu atestări și în scris, este *o mie și una de lucruri*:

„O mie și una de lucruri imposibile” (blogs.click.ro), „aș vrea să fac o mie și una de lucruri” (cafeneaua.com), „visează la o mie și una de lucruri” (onemagazine.ro). Construcția se explică în parte prin presiunea clișeului cultural, intertextual „o mie și una” (*de nopți*), dar și prin faptul că *lucru* intră în seria cuvîntelor cu sens generic, dominată de feminine: *chestie, treabă, una, alta...* ■

109/15 România
literară